

Компоненти та критерії професійної готовності майбутнього вчителя початкової школи до мистецько-освітньої діяльності

О. О. Красовська

Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне, Україна

Paper received 30.01.2016; Accepted for publication 20.02.2016.

Анотація. Професійна готовність майбутнього вчителя початкової школи до мистецько-освітньої діяльності - показник результату професійної психолого-педагогічної та художньо-методичної підготовки в умовах навчання на педагогічному факультеті гуманітарного чи педагогічного університету. Компонентами професійної готовності визначаємо нерозривну єдність: мотиваційного, когнітивного, ціннісно-естетичного, діяльнісно-технологічного, особистісно-рефлексивного.

Ключові слова: професійна готовність, мистецько-освітня діяльність, компоненти: мотиваційний, когнітивний, ціннісно-естетичний, діяльнісно-технологічний, особистісно-рефлексивний.

Вступ. Професійна готовність майбутніх учителів початкової школи у галузі мистецької освіти розглядається нами як:

– особливе особистісне новоутворення, яке передбачає наявність у педагога позитивного мотиваційно-ціннісного ставлення та широкого кола компетентностей у полі професійної діяльності; оволодіння ефективними способами досягнення педагогічних цілей та завдань; здатність та відкритість до новаторства, творчості і саморозвитку;

– якісний показник результату професійної психолого-педагогічної та художньо-методичної підготовки в умовах навчання на педагогічному факультеті гуманітарного чи педагогічного університету;

– системна характеристика професійної художньо-педагогічної діяльності та творчої самостійності майбутнього вчителя початкової школи у галузі мистецької освіти.

Короткий огляд публікацій за темою. Ми поділяємо погляди В. Бондаря, Ю. Кулюткіна, Г. Сухобської, О. Падалки щодо сутності професійної готовності, до складу якої входить система професійних знань, умінь, навичок, потреб, мотивів, психологічних рис, установок особистості, що дозволяють успішно здійснювати професійну діяльність оптимальними для даної діяльності засобами.

Для нашого дослідження особливий інтерес становлять наукові напрацювання О. Будник, Л. Хомич, О. Хижної, які визначають критерії та рівні професійно-педагогічної культури майбутніх учителів початкової школи на основі опанування ними професійно значущими знаннями і вміннями.

Досліджуючи складові професійно-особистісної готовності вчителя початкової школи до педагогічної діяльності, С. Мартиненко акцентує увагу на необхідності діагностики в майбутніх педагогів рівня розвитку особистісних якостей, а також сформованості науково-теоретичної, психолого-педагогічної і методичної підготовки [4, 378-380]. О. Абдулліна наголошує на необхідності рівноцінної представленості у змісті педагогічної освіти таких елементів: знання фундаментальних ідей, концепцій, законів і закономірностей розвитку педагогічних явищ; знання провідних педагогічних теорій, основних категорій і понять; знання визначальних педагогічних фактів; прикладні знання про методику навчання й виховання учнів [1, с. 72].

Мета статті. Розкрити компоненти та критерії професійної готовності майбутнього вчителя початкової школи до мистецько-освітньої діяльності.

Матеріали і методи. Важливими складовими компонентами професійної готовності майбутнього вчителя початкової школи до мистецько-освітньої діяльності визначаємо нерозривну єдність компонентів: мотиваційного, когнітивного, ціннісно-естетичного, діяльнісно-технологічного, особистісно-рефлексивного.

Мотиваційний компонент – це внутрішня мотивація та емоційно-ціннісне ставлення майбутніх фахівців початкової школи до мистецько-освітньої діяльності Українські вчені: Г. Васянович [2], І. Зязюн, Г. Сагач [3] рушією спонукою діяльності вчителя визначають мотив. У педагогічній практиці діяльність педагога може бути обумовлена різними мотивами (підвищення ефективності навчально-виховного процесу; намагання привернути до себе увагу, здобути визнання, художньо-творче самовираження тощо), справжню суть яких з'ясувати буває нелегко, оскільки з часом вони можуть змінюватися. Знання мотивів мистецько-освітньої діяльності студентів є важливим компонентом формування культури художньо-педагогічної діяльності вчителя.

Значення мотивації у професійно-педагогічній діяльності вивчається російськими вченими Є. Ільїним, І. Ісаєвим, О. Міщенком, В. Сластьоніним, Є. Шияновим. Особистісну значущість конкретних мотивів досліджують на підставі аналізу сформульованих педагогом завдань власної художньо-педагогічної діяльності, його дій щодо реалізації цих завдань, а також аналізу змін у його мотиваційній сфері, самооцінок, ставлення до своєї професійної діяльності. Серед найважливіших чинників професійної орієнтації вказано на такі: інтерес до майбутньої педагогічної діяльності, усвідомлення педагогічних здібностей, інтерес до певної освітньої галузі та бажання її вивчати, уявлення про суспільну значущість педагогічної праці, прагнення виховувати дітей [5, с. 28].

Мотиваційна готовність, сприйнятливість до педагогічних нововведень є важливою якістю вчителя, оскільки лише адекватна меті мистецько-освітньої діяльності мотивація забезпечує саморозкриття особистості педагога. Провідним мотивом мистецько-освітньої діяльності є пізнавальний інтерес. Пізнавальні інтереси педагога, орієнтованого на застосування інноваційних

технологій, концентруються навколо потреби у науковому розумінні різноманітних аспектів особистісної орієнтації освіти; на осмисленні власного художньо-творчого досвіду, ступеня ефективності мистецько-освітньої діяльності, формування позитивного ставлення щодо інноваційних змін у системі освіти; використанні нових знань та умінь у власній практичній діяльності.

Позитивну мотивацію педагога до мистецько-освітньої діяльності засвідчує задоволення таких його особистісних і професійних потреб, як підвищення педагогічної майстерності, подолання професійних труднощів. Тому використання художньо-педагогічних інноваційних технологій більшість педагогів вважає єдиним важливим мотивом особистісного і професійного самоствердження. До ідеї про необхідність інновацій у мистецько-освітній діяльності багато вчителів приходять через невдоволеність власною професійною реалізацією у межах традиційного педагогічного процесу. Тільки випробувавши себе в різних моделях навчання й виховання, можна обрати адекватні особистісній і професійній спрямованості педагогічні технології.

Отже, показниками мотиваційного компонента готовності до мистецько-освітньої діяльності є пізнавальний інтерес до інноваційних та художньо-педагогічних технологій та особистісно значущий смисл їхнього застосування. Рівень поінформованості педагога про інноваційні та художньо-педагогічні технології визначають за обсягом його знань, які є необхідною умовою аналізу і вибору оптимальних способів розв'язання професійних проблем відповідно до бачення педагогом проблематики мистецько-освітньої діяльності, особистісних потреб та інтересів.

Когнітивний компонент готовності майбутнього педагога початкової школи до мистецько-освітньої діяльності – це усвідомлення цінності і потреби засвоєння систематизованих знань:

– методологічних через оволодіння загальними принципами вивчення закономірностей та явищ мистецької освіти, інноваційних процесів у галузі професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя;

– теоретико-методичних через вивчення студентами дисциплін психолого-педагогічного, мистецького та методичного спрямування; розуміння навчально-виховного процесу у галузі мистецької освіти як цілісної педагогічної системи, що включає цілепокладання, зміст, методи, засоби, форми організації навчання і виховання, принципи та закономірності процесу мистецької освіти, а також методику проектування мистецько-освітньої діяльності з учнями початкової школи із залученням педагогічних інновацій.

Рівень поінформованості педагога про інноваційні та художньо-педагогічні технології визначають за обсягом його знань, які є необхідною умовою аналізу і вибору оптимальних способів розв'язання професійних проблем відповідно до бачення педагогом проблематики мистецько-освітньої діяльності, особистісних потреб та інтересів.

Ціннісно-естетичний компонент – це цінності у вигляді ідей, концепцій, теорій, закономірностей,

постулатів, аксіом та норм гуманістичних особистісно зорієнтованих взаємовідносин на засадах творчої взаємодії, що зорієнтовують і регламентують професійно-педагогічну діяльність вчителя початкової школи у галузі мистецької освіти.

Діяльнісно-технологічний компонент готовності майбутнього вчителя початкової школи до мистецько-освітньої діяльності передбачає сформованість широкого кола умінь. Уміння художньо-педагогічної діяльності майбутнього вчителя початкової школи, що уможливають незалежне та якісне виконання педагогічних дій, які полягають у застосуванні знань на практиці. Поділяються на організаційні, діагностичні, інформаційні, проєктивні, гностичні, конструктивні, комунікативні, аналітичні, прогностичні, рефлексивні, методичні, художньо-творчі.

Даний компонент включає опанування інноваційних технологій професійної підготовки до художньо-педагогічної діяльності: інтенсивних технологій навчання; технологій духовно-світоглядної естетико-мистецтвознавчої та комплексної інтеграції; технологій діалогової взаємодії; художньо-педагогічних сензитивно-вербальних та продуктивно-творчих освітніх технологій; технологій контекстного навчання; інформаційно-комунікаційних технологій.

Особистісно-рефлексивний компонент містить професійно значущі якості та здібності майбутнього вчителя початкової школи, пов'язані із ставленням до професійної діяльності, активністю у взаємодії та комунікативністю, а також особистісна, соціальна, професійна творчість і відкритість до новаторства, без яких неможливе успішне формування та розвиток професійної готовності до художньо-педагогічної діяльності.

Констатувальний етап дослідницько-експериментальної роботи, спрямованої на виявлення рівня особистісно-професійної готовності випускників педагогічного факультету до мистецько-освітньої діяльності в початковій школі, здійснювався відповідно до виокремлення її компонентів: мотиваційного, когнітивного, ціннісно-естетичного, діяльнісно-технологічного та особистісно-рефлексивного. Для вимірювання рівня сформованості компонентів особистісно-професійної готовності до мистецько-освітньої діяльності в майбутніх учителів початкової школи було застосовано різноманітний інструментарій – стандартизовані тести, опитувальники, анкети, детальний опис, якого подано в таблиці 1.1.

Результати та їх обговорення. Окресливши теоретичні та функціонально-змістові характеристики готовності майбутнього вчителя початкової школи до мистецько-освітньої діяльності, важливим завданням дослідження стану її сформованості у студентів, які здобувають даний фах у вищих педагогічних та гуманітарних закладах України. Для цього було сформовано контрольну (304 особи) та експериментальну (296 осіб) групи, до яких увійшли студенти, які здобувають фах учителя початкової школи в Інституті педагогічної освіти ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука», Рівненському державному гуманітарному університеті, Інституті педагогіки

Таблиця 1.1. Схема вивчення особистісно-професійної готовності майбутнього вчителя початкової школи до мистецько-освітньої діяльності

<i>Компоненти особистісно-професійної готовності</i>	<i>Показники виявлення</i>	<i>Методики вивчення</i>
мотиваційний	Сформованість професійно значущих якостей, спрямованість і внутрішня мотивація до мистецько-освітньої діяльності	Методики діагностики спрямованості особистості
когнітивний	Засвоєння системи методологічних та теоретико-методичних знань у галузі мистецько-освітньої діяльності вчителя початкової школи, здатність до педагогічної рефлексії. Формування цілісної, соціально адекватної системи знань з теорії та практики спілкування з мистецтвом	Анкета для аналізу професійної рефлексії майбутніх учителів, письмова діагностична робота на виявлення сформованості методико-мистецьких знань
ціннісно-естетичний	Обізнаність із морально-естетичними цінностями, особистісними та суспільними культурно-естетичними цінностями, відображеними в художній культурі. Усвідомлення необхідності формування ціннісних мистецьких орієнтацій і дотримання у професійно-педагогічній діяльності	Авторська методика визначення ціннісно-естетичної готовності майбутніх учителів початкової школи до мистецько-освітньої діяльності
діяльнісно-технологічний	Сформованість професійних умінь і навичок, опанування стандартизованими та інноваційними технологіями мистецько-освітньої діяльності, готовність до педагогічної творчості	Анкета на виявлення рівня сформованості професійно-педагогічних вмінь і навичок у галузі мистецької освіти; методика діагностики художньо-творчої креативності
особистісно-рефлексивний	Рефлексія досвіду художньо-педагогічної діяльності; розвиток творчого підходу до розв'язання художньо-педагогічних проблем; формування і розвиток особистісних (емпатія, захоплення, толерантність, повага до особистості) та професійно значущих (організаторських, мобілізаційних та комунікативних) якостей майбутнього вчителя	Методика діагностики рівня емпатійних здібностей та оцінних навичок власної мистецько-освітньої діяльності

Житомирського державного університету імені Івана Франка, Педагогічному інституті Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, Педагогічному інституті Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, Кременецькому педагогічному інституті імені Тараса Шевченка. Дані навчальні заклади, де проводився експеримент, дібрано шляхом типового цілеспрямованого відбору, як найтипівіші серед педагогічних та гуманітарних вищих навчальних закладів України.

Для констатувального експерименту нами свідомо було обрано студентів 4 курсу, котрі здобувають фах учителя початкової школи за ОКР «Бакалавр». Така вибірка пояснюється тим, що:

- студенти пройшли адаптаційний етап навчання на педагогічному факультеті та мають певний рівень сформованості професійно-педагогічної спрямованості, відповідних якостей;

- отримали належний рівень професійно-педагогічних знань та вмінь, вивчаючи дисципліни: «Вступ до спеціальності», «Основи педагогіки», «Дидактика», «Основи педагогічних досліджень», «Інноваційні педагогічні технології початкової освіти»;

- саме з III курсу інтенсифікується художньо-педагогічна майбутніх учителів початкової школи, шляхом вивчення дисциплін: «Образотворче мистецтво з методикою викладання», «Методика викладання освітньої галузі «Мистецтво», «Методика викладання інтегрованого курсу «Мистецтво»;

- дисципліни, що вивчаються на III-V курсах, мають найбільший потенціал для впровадження інноваційних технологій у процес художньо-педагогічної підготовки студентів педагогічних факультетів.

Формування КГ та ЕГ проведено шляхом реалізації одношаблевого випадкового відбору із застосуванням технічної процедури розрахунку кроку відбору.

Процес підготовки майбутнього вчителя початкової школи у галузі мистецької освіти засобами інноваційних технологій здійснювався поетапно (згідно з виокремленими етапами: адаптаційний, інформаційний, репродуктивно-діяльнісний, рефлексивно-творчий), на кожному з яких властива рівнева характеристика.

В галузі теорії та методики професійної освіти загальний рівень особистісно-професійної готовності майбутнього вчителя зумовлений розвитком його креативності, сформованістю відповідних знань, умінь і навичок, професійно значущих якостей особистості фахівця. Для нашого дослідження особливий інтерес становлять наукові напрацювання Л. Хомич, яка визначає рівні професійно-педагогічної культури майбутніх учителів початкової школи на основі опанування ними професійно значущими знаннями і вміннями: репродуктивний, реконструктивний, пошуковий [7, с. 25]. У монографії О. Хижної визначаються рівні культури художньо-педагогічної діяльності майбутнього вчителя початкових класів: продуктивний, творчий, евристичний, адаптаційно-репродуктивний, системно-творчий [6, с. 254].

На основі наукових аналізу джерел у галузі теорії та методики професійно-педагогічної освіти у нашому науковому дослідженні визначено рівні готовності майбутнього вчителя початкової школи до мистецько-освітньої діяльності: адаптивний, репродуктивний, конструктивний, продуктивний.

На основі аналізу соціально-педагогічних джерел, власного досвіду наукової та викладацької роботи, а також результатів досліджень, проведених автором на базі вищих експериментальних навчальних закладів, було виокремлено критерії вивчення професійної готовності студентів педагогічних факультетів до мистецько-освітньої діяльності із залученням інноваційних технологій.

При цьому ми виходили з міркувань, що критерії – це ознаки, за допомогою яких здійснюється оцінювання рівня професійної готовності, а показники – це якісні характеристики сформованості кожного виокремленого критерію. У якості критеріїв професійної готовності майбутніх учителів початкової школи до мистецько-освітньої діяльності із залученням інноваційних технологій ми обрали:

- світоглядний;
- емоційний – здатність до емпатії, емоційно-

естетичного відгуку на явища художньої культури;

– мотиваційний – спрямованість та мотивація на розв'язання художньо-педагогічних проблем;

– когнітивний – теоретико-методична обізнаність студентів у галузі мистецької освіти і сформованість педагогічного мислення;

– діяльнісно-креативний – здатність до педагогічної творчості, формування специфічного мистецького досвіду художньо-творчої діяльності майбутніх учителів, орієнтованої на забезпечення продуктивного входження в соціокультурну та освітню практику на засадах педагогічної інноватики.

Висновки. Розроблені компоненти та критерії професійної готовності майбутнього вчителя початкової школи до мистецько-освітньої діяльності із залученням інноваційних технологій завершують характеристику авторської моделі і знаходяться в основі дослідно-експериментальної роботи. Подальшого дослідження потребує виявлення рівнів професійної готовності майбутнього вчителя початкової школи до мистецько-освітньої діяльності на різних етапах експериментальної роботи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абдуллина О. А. *Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования: учеб. пособие для пед. спец. высш. учеб. заведений* / О. А. Абдуллина. – М.: Просвещение, 1990. – 141с.
2. Васянович Г. П. *Концептуальні засади морально-духовної та естетико-психологічної підготовки фахівців у системі професійно-технічної освіти* / Григорій Васянович // Збірка наукових праць: [монографія]. – Л.: Норма, 2006. – С. 197-204.
3. Зязюн І. А. *Краса педагогічної дії: Навчальний посібник для вчителів, аспірантів, студентів середніх та вищих навчальних закладів* / І. А. Зязюн, Г. М. Сагач. – К.: Українсько-Фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1997. — 302 с.
4. Мартиненко С. М. *Діагностування особистісно-професійного зростання вчителя початкової школи: теоретичні основи та технології* / С. М. Мартиненко // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського: зб. наук. праць. – Випуск 34 / – Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2011. – С. 377–382.
5. *Педагогика : учебное пособие для студентов педагогических учебных заведений* / В. А. Сластенин,
6. Хижна О. П. *Художньо-педагогічна діяльність учителя початкової школи (теоретико-методологічний та методичний аспекти): Монографія.* – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. – 456 с.
7. Хомич Л. О. *Професійно-педагогічна підготовка вчителя початкових класів* / Л. О. Хомич. – К.: Магістр-S, 1998. – 199 с.

Компоненты и критерии профессиональной готовности будущего учителя начальной школы к художественно-образовательной деятельности

Красовская О. О.

Аннотация. Профессиональная готовность будущего учителя начальной школы к художественно-образовательной деятельности – показатель результата профессиональной психолого-педагогической и художественно-методической подготовки в условиях обучения на педагогическом факультете гуманитарного или педагогического университета. Компонентами профессиональной готовности определяем неразрывное единство: мотивационного, когнитивного, ценностно-эстетического, деятельно-технологического, личностно-рефлексивного.

Ключевые слова: профессиональная готовность, художественно-образовательная деятельность, компоненты: мотивационный, когнитивный, ценностно-эстетический, деятельно-технологический, личностно-рефлексивный.

Components and criteria of professional readiness of the future teacher of initial school to artistic-educational activity

Krasovska O. O.

Annotation. Professional readiness of future teacher of initial school to artistic-educational activity is an index of result of professional психолого-педагогічної and artistically-methodical preparation in the conditions of studies on the pedagogical faculty of humanitarian or pedagogical university. Determine indissoluble unity the components of professional readiness : motivational, cognitive, valued-aesthetic, actively-technological, personally-evaluation.

Keywords: professional readiness, artistic-educational activity, components: motivational, cognitive, valued-aesthetic, actively-technological, personally-evaluation.